

Karolina Manikowska, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Olsztynie Delegatura w Elblągu

Nasze miejsce – wiele w jednym

Propozycja zajęć edukacyjnych dla szkoły ponadpodstawowej.

Słowa-klucze: etnografia, wywiad etnograficzny, tożsamość regionalna, różnorodność kulturowa.

Oczekiwane osiągnięcia ucznia:

- rozumie pojęcia: *badania etnograficznego* i *wywiadu etnograficznego*, potrafi zastosować je w praktyce; rozumie pojęcia: *tożsamości regionalnej*, *różnorodności kulturowej*
- potrafi przygotować i przeprowadzić działania potrzebne do zajęć szkolnych poza lekcjami
- zbiera informacje, potrafi je analizować i wyciągać wnioski.

Umiejętności ponadprzedmiotowe:

- uczeń pracuje indywidualnie i w zespole
- potrafi nawiązać kontakt z dorosłymi członkami własnej społeczności
- umie przeprowadzić wywiad o charakterze *badania etnograficznego*
- buduje i wzmacnia *tożsamość regionalną* przy jednoczesnym zrozumieniu *różnorodności kulturowej miejsca*.

Metody pracy i forma zajęć - zajęcia pozaszkolne i w szkole, wywiad etnograficzny, praca indywidualna

Środki dydaktyczne i narzędzia badawcze: dyktafon lub telefon z dyktafonem, aparat fotograficzny, karty do badania z pytaniami, płachty papieru lub tablica, flamastry.

Etap I – przygotowawczy

Np. na tydzień przed wyznaczonymi zajęciami, na lekcji nauczyciel rozmawia z uczniami na temat etnografii. Uczniowie dowiadują się, że etnografia jest nauką dyscypliną, mającą za zadanie opisywanie i analizowanie grup etnicznych, kultur ludowych różnorodnych społeczności. Etnograf bada kultury w obrębie danego regionu, w tym np. Warmii. Zajmuje się m.in. opisem i analizą tożsamości regionalnej, czyli poczucia więzi i przynależności do danego miejsca oraz świadomości jego odrębności. Interesuje go, czy dana grupa identyfikuje się z danym miejscem, czując jego odrębność terytorialną, przyrodniczą, historyczną.

Podpowiedzi dla nauczyciela: jedną z najpopularniejszych metod badawczych, którą posługują się uczniowie, jest wywiad etnograficzny – rozmowa, podczas której badacz uzyskuje potrzebne mu informacje. Badacz powinien przyjąć postawę maksymalnie bezstronną, obiektywną. Może rozmawiać z jedną osobą, bądź wieloma – zależnie od tego, jakie informacje chce uzyskać. Najlepiej wywiad prowadzić w miejscu zamieszkania osoby badanej, czyli informatora lub na neutralnym gruncie, w wybranym czasie; jeżeli chcemy np. uzyskać wiedzę na temat zwyczajów świątecznych, odpowiedni byłby czas poprzedzający dane święta. Badanie powinno być anonimowe, żeby zapewnić badanemu komfort, swobodę wypowiedzi. Z tego względu należy uzyskać również jego zgodę na wykorzystanie pozyskanych informacji. Język wypowiedzi badacza powinien być swobodny, wolny od naukowych terminów, zrozumiały dla badanego. Badacz nie może sugerować odpowiedzi,

potakiwać, przerywać badanemu, dyskutować z nim. Badanie powinno być rejestrowane, np. nagrywane dyktafonem/telefonem – tylko to gwarantuje precyzyjne odtworzenie i umożliwia wierny zapis wypowiedzi informatora. Dane pozyskane podczas badania powinny być wykorzystane tylko do celów naukowych/edukacyjnych; należy o tym zapewnić informatora, aby rozwiązać jego nieufność i obawę przed negatywnymi następstwami udzielenia informacji badaczowi.

Badanie w ramach niniejszych zajęć ma na celu zdobycie informacji na temat tego, kto tworzy społeczność danej miejscowości, czy jest to grupa jednorodna, z dziada pradziada zamieszkująca miejscowość, jakie są tu tradycje rodzinne, świąteczne. W przypadku miejscowości warmińskiej społeczność miejscową tworzą przede wszystkim powojenni osadnicy i ich potomkowie, o różnorodnych tradycjach, które przywędrowały z nimi z różnych miejsc w Polsce, czy z dawnych Kresów Wschodnich. Być może wśród badanych znajdzie się również jakiś autochton albo jego potomkowie.

Aby ułatwić pracę badaczom, do scenariusza załączono przykładowe pytania (załącznik nr 1). Karty z pytaniami powinny być wcześniej numerowane, aby ułatwić zebranie wyników i uniknąć pomyłek podczas późniejszego opracowywania informacji.

W grupie badanej powinni być seniorzy mieszkający w danej miejscowości, np. dziadkowie lub inni krewni, sąsiedzi, znajomi itd. Aby umówić się na wywiad, o pomoc można poprosić tzw. odźwiernych, czyli ludzi, którzy ułatwią dostęp do takiej osoby, jeżeli nie jest znana uczniowi osobiście. Jeżeli występuje trudność z dostępem do informatorów (większa miejscowość, brak starszych krewnych), należy rozpoznać wstępnie miejsca, w których gromadzą się osoby starsze, np. targowiska, kościoły, ośrodki zdrowia. W tym przypadku dobrze byłoby, gdyby badanie prowadziły dwie osoby, choć może być trudno uzyskać np. zdjęcia ważnych dla informatora przedmiotów (jest to jednak nieobowiązkowe).

Etap II – praca pozaszkolna

Nauczyciel informuje uczniów, że ich zadanie będzie polegało na przeprowadzeniu badania metodą wywiadu etnograficznego, mającego na celu kulturowe rozpoznanie społeczności. Wyjaśnia znaczenie pojęcia wywiad etnograficzny, nakreśla schemat takiego badania. Praca może zostać wykonana indywidualnie lub w zespołach maksymalnie dwuosobowych (wtedy trzeba przebadać co najmniej dwie osoby). Uczniowie otrzymują karty badań z takimi samymi pytaniami. Zadaniem uczniów jest skłonienie seniorów mieszkających w danej miejscowości – członków rodziny, sąsiadów, znajomych lub nieznajomych, do odpowiedzi na znajdujące się na karcie pytania. Odpowiedzi te należy nagrać, aby móc opracować wyniki wywiadu. Rolą nauczyciela jest wyjaśnienie uczniom zasad zachowania badacza, a także przypomnienie o: przedstawieniu się, wyjaśnieniu informatorowi, że bierze udział w badaniu, zapewnieniu go, że jest ono anonimowe i uzyskaniu zgody osoby biorącej udział w badaniu na jego nagranie, wykonanie zdjęć i wykorzystanie zebranego materiału do opracowania. Wyrażenie zgody też powinno być nagrane, żeby uniknąć nieporozumień. Zadaniem ucznia jest przeprowadzenie rozmowy w taki sposób, żeby informator udzielił wyczerpujących odpowiedzi. W trakcie badania pojawiają się czasem nowe wątki, wtedy warto dać informatorowi się wypowiedzieć, nawet, jeżeli nie wiąże się to bezpośrednio z tematyką badania, bo może okazać się, że będzie to ciekawe uzupełnienie, a informacje np. przydadzą się przy innej okazji. Rezultaty badań zostaną zaprezentowane na zajęciach w następnym tygodniu.

Im więcej osób w danej miejscowości uda się przebadać, tym lepiej. Badanie powinno być jednorazowe, tzn. daną osobę można pytać tylko raz.

W domu uczniowie powinni uschematyzować wypowiedź wg pytań, czyli zrobić skrócony opis, typu: *Informator 1: kobiet, lat 80, przyjechała w 1946r. z..... W jej domu od zawsze na święta Bożego Narodzenia robi się....., na Wielkanoc..... Wszystkie kobiety z rodziny zajmowały się przędzeniem wełny (+ zdjęcie kołowrotka). Mieszka z synem i synową oraz wnukami w poniemieckim domu. Po poprzednich właścicielach w domu zostały meble i zdjęcia (+ zdjęcia.)*

W zależności od tego, ile osób udało się przebadać, kolejny etap działań zajmie 1 lub 2 godziny lekcyjne.

UWAGA: jeżeli uczniowie pochodzą z różnych miejscowości, najlepiej będzie, jeżeli badanie przeprowadzą w miejscowości, w której się uczą, z kolegami w niej mieszkającymi. Jeżeli jest kilkusobowa grupa uczniów z mniejszej miejscowości, może zrobić badanie w swoim miejscu zamieszkania i wg schematu opracować kartę dla swojej miejscowości z odrębną numeracją.

Etap III – prezentacja wyników badań w szkole

Na początku należy podliczyć, ile osób udało się przebadać. Uczniowie mogą opowiedzieć, czy mieli jakieś trudności z pozyskaniem informatorów i namówieniem ich na badanie, czy w trakcie badań np. ktoś odmawiał odpowiedzi na dane pytanie. Następnie uczniowie prezentują wyniki badań. Mówią ile osób udało im się przepytac. Odpowiedzi badanych/informatorów, zwłaszcza te pełniejsze, można odtworzyć lub odczytać spisane z nagrania, ale potem łatwiej posilkwować się skróconym opisem (patrz: przykład podany powyżej), by uporządkować je wg schematu (załącznik nr 2) i zapisać na tablicy. Uczniowie powinni zastanowić się, czego dowodzą uzyskane rezultaty badania.

Rolą nauczyciela jest, w razie trudności, zadanie pytań naprowadzających, np. co to oznacza dla naszej miejscowości, że Informator 1 pochodzi z, 2 z....., a 3 z.....? Odpowiedzi należy wypisywać, ubierając wypowiedź w pełne zdania, np.: *Przeprowadzone badanie wskazuje, że w naszej wsi mieszkają osoby, które nie pochodzą stąd. Badani przyjechali z.....,,* Wniosek: *nasza miejscowość jest więc zasiedlona ludnością napływową i jej potomkami. Większość przybyła tu w latach.....i mieszka w starych domach. W związku z tym, część osób posiada jeszcze pamiątki po niemieckich właścicielach gospodarstw. Większość dzieci starszych osób mieszka z nimi, część wyjechała za granicę w związku z tym, że nie ma pracy na miejscu.* Wnioski te powinny zostać zapisane na tablicy/płachcie papieru oraz w zeszytach uczniów.

Zajęcia powinny uświadomić uczniom, że społeczność ich miejscowości tworzą ludzie wywodzący się z różnych części dawnej Rzeczypospolitej. Ogromna większość mieszkańców zarówno wsi, jak i miast warmińskich, to przesiedleńcy oraz ich potomkowie, których połączyło nowe, wówczas obce miejsce. Przywieźli oni ze sobą własny багаж kulturowy, swoje tradycje i historię. Sami uczniowie są pokoleniem wyrosłym już w tym miejscu, zatem są pełnoprawnymi tubylcami, którzy z jednej strony dziedziczą kulturę własnej rodziny, a z drugiej – mogą historię tej miejscowości traktować jako część własnego dziedzictwa, bowiem od początku ją współtworzą, będąc kolejnymi jej mieszkańcami od urodzenia.

Załącznik nr 1 Przykładowa karta pytań do badania

MIEJSCOWOŚĆ	INFORMATOR NR.	PŁEĆ K/ M	WIEK
1. Czy wyraża Pan/-i zgodę na badanie i jego rejestrację?			
2. Czy zgadza się Pan/-i na wykorzystanie uzyskanych informacji do celów naukowych?			
3. Czy urodził/-a się Pan/-i tu, w..... Jeżeli nie, to skąd Pan/-i pochodzi?			
4. Skąd pochodzą Pana/-i rodzice?			
5. Kiedy Pan/-i tu przyjechał/-a? Albo kiedy przyjechali tu Pana/-i rodzice?			
6. Czy posiada Pan/-i jakieś zdjęcia albo pamiątki stamtąd? Jeżeli tak, czy można je skopiować – zrobić zdjęcia, skan?			
<p>7. Czy w Pana/-i domu, rodzinie, istnieją jakieś rodzinne tradycje, np.:</p> <p>kulinarne: potrawy świąteczne (Boże Narodzenie, Wielkanoc), przepisy na ciasta albo inne wyroby robótki: rzeźbienie, hafty, wyszywanie makat, dzierganie koronek zawód z dziada pradziada: rzemiosło, np. stolarstwo, ciesielstwo, kowalstwo artystyczne, rolnictwo, hodowla zwierząt gry i zabawy:</p>			
8. Czy Pana/-i najbliższa rodzina mieszka tutaj, czy wyprowadziła się? (dokąd)			
9. Czy mieszka Pan/-i w starym, czy w nowym domu? Jeżeli w starym, to czy wie kto mieszkał tu wcześniej?			
10. Czy posiada Pan/-i pamiątki lub przedmioty po dawnych właścicielach? Czy można je sfotografować?			

Załącznik nr 2 Schemat opracowania wyników badania

Pomijamy dwa pierwsze pytania, jeżeli wszyscy uzyskali stosowne zgody. Rezultaty zapisywane są na tablicy bądź dużej płachcie papieru. Prezentowane odpowiedzi są przykładowe

Pytanie 3, 4, 5: Informator 1 urodzony w..... przyjechał z..... w 19.... r.

Informator 2 urodzony w....., rodzice przyjechali z..... w 19.....r. itd.

Pytanie 6: prezentacja zdjęć/ kopii z adnotacją: zdjęcie kościoła w..... zaprezentowane przez Informatora nr 1, który przed nim stoi. Skan dokumentu repatriacyjnego wydane w.... dla rodziców Informatora nr 2. Świadectwo szkolne Informatora nr 3 ze szkoły w.....

Pytanie 7: Informator nr 1..... z okazji świąt piecze mazurki..... Przepis na kutię Informatora nr 2..... W domu Informatora nr 3 tradycją jest robienie pisanek w następujący sposób.... Informator nr 4 odziedziczył po ojcu warsztat stolarski, który ten ma po dziadku (prezentacja zdjęcia).

Pytanie 8: Dzieci Informatora nr 1 wyprowadziły się do miasta..... Wnuk Informatora nr 2 mieszka wraz z nim i odziedziczy gospodarkę.

Pytanie 9: Informator nr 1 mieszka w mieszkaniu w bloku wielorodzinnym. Informator nr 2 mieszka w domu ponemieckim, po poprzednich właścicielach został mu stół (prezentacja zdjęcia). Informator nr 3 mieszka we współczesnym domku jednorodzinnym. Poprzedni mieszkańcy domu Informatora 4 to rodzina młynarzy.

Pytanie 10: Prezentacja zdjęć lub innych artefaktów uzyskanych od informatorów podczas badania: Informator 1 zaprezentował świadectwo przystąpienia do I Komunii poprzedniego mieszkańca, znalezione pod świętym obrazkiem, Informator nr 7 wypożyczył do przejrzenia książkę niemiecką itd.